

A 2008-AS PÉNZÜGYI VÁLSÁG ÉS A KORONAVÍRUS ÁLTAL OKOZOTT GAZDASÁGI VISSZAESÉS ÖSSZEHASONLÍTÁSA AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

COMPARISON OF THE 2008 FINANCIAL CRISIS AND THE ECONOMIC DOWNTURN
CAUSED BY CORONAVIRUS IN THE UNITED STATES OF AMERICA

Ács Boglárka

ÖSSZEFOGLALÁS

A világ nem olyan egyszerűen működik, mint azt gondoljuk, elég csak egy lapot kihúzni és összedől a kártyavár. Legyen az egy lap vagy legyen az egy pénzügyi világválság, vagy akár egy számunkra eddig ismeretlen vírus. Kutatásom célja, hogy bemutassam, miként reagál világunk különböző típusú „csapásokra”, hogyan befolyásolják azok az egyes országok gazdasági mutatóit. Munkámban próbáltam megvizsgálni a 21. század eddigi legnagyobb válságának a gyökereit és rávilágítani, hogy milyen hatásokkal jártak ezek világszerte. A tanulmány másik felében a jelenleg a napjainkat átszövő koronavírus kerül előtérbe. A fertőzöttek száma továbbra is folyamatosan nő, míg a gazdasági teljesítőképesség csökken. A vírus gazdaságilag pont olyan fertőző lehet, mint orvosilag. A távolságtartás, az elszigeteltség és az utazási korlátozások a munkaerő csökkenéséhez és a munkahelyek elvesztéséhez vezetnek az összes gazdasági ágazatban. Egy ország adatainak szemléltetésével tiszta képet kaphatunk arról, hogy mely világválság tekinthető gazdaságilag súlyosabbnak.

Kulcsszavak: pénzügyi világválság, gazdasági mutató, gazdasági teljesítőképesség, fertőzés, világválság

ABSTRACT

The world does not work as simple as we think, all you have to do is pull out a card and the house of cards collapses. Be it a card or a global financial crisis, or even a virus unknown to us so far. My research aim is to show how our world responds to different types of “disasters” and how they affect the economic performance of individual countries. In my paper, I have tried to examine the roots of the greatest crisis of the 21st century so far and shed light on the effects they have had worldwide. The second half of the study focuses on the present-day coronavirus pandemic that has a massive impact on our daily life. The number of those who are infected continues to rise, while economic performance declines. The virus can be just as contagious economically as it is medically. Distancing, isolation and travel restrictions lead to labor shortages and job losses in all sectors of the economy. By illustrating the data of a selected country, we can get a clear picture of which global crisis can be considered more severe in the economy.

Keywords: global financial crisis, economic indicator, economic performance, contagion, pandemic

BEVEZETÉS

A gazdaságban tapasztalható zűrzavar megértése érdekében összefoglaljuk a 2008-as pénzügyi válság és a COVID-19 hatását a világgazdaság egyes vonatkozásaira. A globális pénzügyi válság örökre megváltoztatta a pénzügyeket és a világgazdaságot, pusztítóbb hatása volt, mint az 1930-as évek nagy válságának, megrengette a gazdasági szakma epicentrumát. Ez nagyszerű lehetőséget teremtett annak elismerésére, hogy erkölcsi értékekre van szükség a hatékony piaci rendszerhez. A második világháború gazdasági színteréhez hasonlítva a COVID-19 kitérése káros hatással volt mind a globális egészségügyi rendszerekre, mind a gazdasági rendszerekre,

hullámzó hatással volt az emberi élet minden aspektusára. Az új koronavírus elterjedése 2020 elején világszerte a részvényárak csökkenéséhez, a nominális kamatlábak csökkenéséhez és a valós gazdasági aktivitás csökkenéséhez vezethet, ami a reál GDP-ben is megmutatkozik. Nagyon sok bizonytalanság fűződik a járvány esetleges mértékéhez, amelyet a végül megfertőzött és elhalálozott személyek száma mér. Szintén bizonytalanok a járvány teljes globális gazdasági következményei.

ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

A legfrissebb rendelkezésre álló megbízható adatok, statisztikák felhasználásával végeztem kutatásomat. A naprakész adatok megszerzésében, és az adatbázis elkészítésében az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának, illetve Nemzetközi Valutaalapnak a hivatalos oldalán megtalálható statisztikai adatok nyújtottak segítséget. Eleinte főként a globális adatokat elemeztem, majd az összehasonlítás során ezeket az Amerikai Egyesült Államokra szűkítettem és vizsgáltam meg.

EREDMÉNYEK

A 2008-as pénzügyi válság

A 2008-as pénzügyi válság kirobbanásának előzményei és okai

A 2008-as pénzügyi válság súlyos gazdasági nehézségeket okozott világszerte, és az összeomlás szélére sodorta a világ bankrendszereit. Az Egyesült Államokból kiinduló világválság a legjelentősebbnek tartott gazdasági válság az 1929 és 1933 között zajló nagy gazdasági világválság óta, amely szintén az USA-ból robbant ki. Az azonnali recessziót kiváltó tényező a pénzügyi piacokon folytatott megkérdőjelezhető tevékenységek kombinációja, illetve a nemzeti és nemzetközi pénzügyi rendszerek szabályozási keretének gyengesége volt. A súlyos pénzügyi válság kialakulásának egyik feltétele az alapvető szabályozás mulasztása vagy a szabályozás kudarcra (COFFEE, 2009).

A válság kialakulásának kezdete az 1990-es évek végéig vezethető vissza, egészen az Egyesült Államok Kongresszusa általi deregulációs intézkedésekig, amelyek a befektetési bankok anyavállalatait érintették. A legtöbb tanulmány (FABER, 2009; RITHOLTZ, 2009; MORRIS, 2009) 2006-tól említi a válság kialakulásának kezdetét, amikor az USA lakáspiacán a hitelezés felpörgésnek hatására gyors infláció ment végbe, s az ingatlanpiacon évtizedek óta először jelentős áremelkedés mutatkozott. A megelőző évek gyakorlata alapján az amerikai bankok teljeskörű és komoly hitelbírálattal nyújtottak jelzáloghiteleket magánszemélyek számára, amely köszönhető volt a FED gazdaságélénkítő intézkedéseinek is, csakúgy, mint az általa alacsonyan tartott alapkamatoknak, amelyek alapvetően olcsóvá tették a hiteleket. Az addigi folyamatos gazdasági növekedésnek köszönhetően nem tartottak attól, hogy az adósok nem tudják visszafizetni adósságaikat. Létrejött egy hitelspirál, a bankok versenyezni kezdtek a hitelezésért, és egyre kockázatosabb hiteleket folyósítottak. Az agresszív hitelezők ún. másodlagos jelzálogkölcsonöket vállaltak, amelyek rendkívül magas kockázatot jelentettek, és ezzel a legtöbbjük megsértette az iparág tradicionális kockázatvállalási előírásait. A körütekintést és az etikát felváltotta a kapzsiság, ami országszerte torzította a jelzálogkölcson-hitelezők helyes megítélését (ERKENS – HUNG – MATOS, 2012).

Bizonyos pénzügyi gyakorlatok, innovációk és ügyletek a bankszektorban súlyos pénzügyi nehézségeket okoztak. Azonban amikor ezek a hitelek a piacon beragadtak, a bankok likviditási nehézségekbe ütköztek, sőt a hitelezés egyre kockázatosabbá vált (ROSE – SPIEGEL, 2012).

A pénzügyi és likviditási problémák először tehát az Egyesült Államok pénzügyi és bankrendszerében jelentek meg, majd gyorsan átterjedtek Európára is. Az amerikai gazdaság visszaesése az egész világ gazdaságát érintette, hatása már a válság kirobbanása előtt érezhető volt,

számtalan cégnél okozott likviditási problémát. A nagy gazdasági világválsággal ellentétben a 2008-as pénzügyi válság gyorsan láthatóvá és érezhetővé vált világszerte. 1929-ben a tőzsde összeomlásával az Egyesült Államokban a banksőd 1930-31-ben jelentkezett, a súlyos bankválság pedig csak két évvel később, 1932 és 1933 között alakult ki. Európát és a világ többi részét tekintve a valuta- és bankválságok egészen 1931-ig tolódtak, azonban mindkét válság egyaránt szemlélteti a nagy adósságállomány veszélyét a piacon. A hitelpiac túltelítődése mellett közvetett okok közé sorolható a 2008-as év hurrikán szezonja, illetve az ezt megelőző évek szokatlannul erős, viharos időszakai, amelyek egész lakónegyedeket pusztítottak el, hatalmas károkat okozva ezzel számos nagyvárosban. A 2008-as évet tovább nehezítette az elnökválasztás is, hiszen a kampányok nagy költségeket igényelnek. Mindezek együttes hatása, és az átláthatatlan kereskedelem vezetett oda, hogy felborultak a rendszer alappillérei és megrogyott a globális pénzügyi rendszer (FRENCH – LEYSHTON – THRIFT, 2009).

2008. szeptember 15-én a Lehman Brothers Holdings Társaság, a világ egyik legnagyobb pénzügyi intézete és befektetési bankja csődvédelmet kért. Ezt a napot tekintik hivatalosan a gazdasági világválság kezdetének, amely világszerte példátlan kormányzati beavatkozásokat igényelt (HISTORYEXTRA, 2019).

A kialakult válság több szempontból is különlegesnek tekinthető: „Egyrészt, terjedése az előző évtizedek válságaitól meglehetősen eltérő: epicentruma a világ legfejlettebb pénzpiacain volt (Egyesült Államok, Egyesült Királyság) és a leginnovatívabb pénzügyi termékeken keresztül terjedt tova elsősorban az euró-zóna, majd a feltörekvő országok piacaira. Másrészt, közvetlenül nemcsak egy kereskedelmi banki termék (másodrendű jelzáloghitel) problémái, hanem ezzel összekapcsolódva egy tipikus befektetési banki termék (CDO) piacának tökéletlensége okozta a legfejlettebb piacok működési zavarait. Harmadrészt, a szolvenciaproblémák mellett már likviditási válságról is beszélhetünk, amit a bankközi piacok jeleztek elsőként. Negyedrészt, a perifériaországok fertőzése anélkül következett be, hogy közvetlen másodrendű kitettségük lett volna. Végül, egyetlen korábbi válságban sem voltak rendszer és egyedi banki szinten a fejlett országok jegybankjai ilyen aktívak abban, hogy elkerüljék a reálgazdasági költségek jelentős növekedését” (KIRÁLY – NAGY – SZABÓ, 2008, p.615-616).

A válság feltárta a felügyelet és az ellenőrzés szigorításának, valamint a belső kommunikáció javításának szükségességét, különösen a kockázatkezelési gyakorlatokra nézve. Ezt az időszakot a hitelpiacokon tapasztalható súlyos likviditás-visszaesés és nehézség, a pénzügyi intézmények növekvő veszteségei és kudarcai, valamint sok más pénzügyi intézmény fizetéseképtelensége jellemezte (COFFEE, 2009).

Számos közgazdász állítja, hogy előre jelezte, vagy előre vetítette a 2008-as válság kialakulását. Többek között ilyen volt Nouriel Roubini, aki 2006-ban „megjósolta”, hogy az Egyesült Államok gazdaságát mély recesszió veszélyezteti, amely súlyos következményekkel jár a világ többi részére, vagy Ann Pettifor az akkor még kevéssé ismert brit közgazdász, aki 2006-ban megjelent könyvében – *The Coming First World Debt Crisis* – kifejtette, hogy a magánadósságok szintje fenntarthatatlan, valamint hogy az adósságválság több millió „közönséges hitelfeltevőt” fog érzékenyen érinteni és hosszantartó elmozdulást fog eredményezni a világra nézve. Pettifor könyvében azzal vádolta az USA Szövetségi Tartalék Rendszerét, a politikusokat, illetve a mainstream közgazdászokat, hogy támogatják a fenntarthatatlanul magas szintű hitelfelvételt a gazdaság fellendítése érdekében (INTHEBLACK, 2015).

A válság hatása az egyes régiókban, válságkezelési megoldások és intézkedések

A kialakult pénzügyi válság komoly gondokat okozott az USA-ban és az Európai Unió tag-országokban, amelyeknek komoly kihívásokkal kellett szembe nézniük. A tovagyrűzni látszó problémák enyhítése és a pénzügyi stabilitás biztosítása érdekében jelentős intézkedéseket léptettek életbe, amelyek részben összehangoltan, részben pedig nemzeti szinten kerültek végre-

hajtásra és kidolgozásra. Sok helyen viszont hasonlóságokat is megfigyelhetünk. Míg az egyes országok némileg eltérő problémákkal és különböző intézményekkel rendelkeztek, a válság kezelésére minden állam erőteljes fellépéssel és jelentős beavatkozásokkal reagált a pénzügyi rendszerének teljes összeomlásától való megóvása érdekében. Néhány ország keresletösztönzéssel, mások a közkiadások csökkentésével reagáltak, míg voltak, akik enyhén expanzív politikát folytattak (SZABÓ, 2020).

Amikor az 1930-as válság óta bekövetkező legmélyebb recesszió elérte a nemzetgazdaságokat, úgy tűnt, az egyes demokratikus országok kormányai felhagynak a gazdaságpolitika ortodox módszereivel, amelyek az 1980-as évek óta széles körben elfogadottak voltak. Ezek magukban foglalják a piacokba vetett bizalmat, az alacsony államháztartási hiány és az adósságok fenntartását, a gazdaságba való beavatkozás lehetőség szerinti csökkentését és az anticiklikus fiskális politika alkalmazásának elutasítását (ARMINGEON, 2012).

A pénzügyi szektorban bekövetkező problémák nyilvánvalóvá válásakor, 2007/2008-ban sok kormány első lépése a nehéz helyzetben lévő pénzügyi intézmények és nagyvállalatok támogatása volt, valamint a pénzügyi intézményekre vonatkozó reformok kidolgozása. Számos ország kormánya az enyhítés és a megmentés érdekében elkezdte feltökésíteni, vagy államosítani bankjait, pénzügyi intézményeit. A pénzügyi dekonjunkció hatással volt a többi szektorra is, csökkent a foglalkoztatottság, az ipari termelés, illetve mérséklődött a feldolgozóipar termelékenysége a reálgazdaságban. Azon országok, melyek a kereslet ösztönzésével reagáltak, a gazdaság fellendítése érdekében nagy költségvetési csomagokat dolgoztak ki, amelyek adócsökkentésekből és megnövekedett állami kiadásokból álltak (LUCHTENBERG – VU, 2015).

Miközben a nemzeti kormányok a gazdasági válságra adott válaszaikon dolgoztak, négy nemzetközi szervezet az EU, a G20, az IMF és az OECD megpróbálta összehangolni a nemzeti politikákat (BHASKAR – GOPLAN, 2009).

Az Egyesült Államok válságkezelő stratégiája

Az Egyesült Államok gazdasága hanyatlásnak indult, és ez a politikai és gazdasági vezetőkét lépéskényszerbe hozta. Az USA gazdasága a legnagyobb és az egyik legfejlettebb a világon, 2007-ben a teljes gazdaság 8,9%-át az Egyesült Államok pénzügyi szektora tette ki, GDP-je a válság megjelenéséig évről évre kiugróan gyors ütemben növekedett. Amikor a pénzügyi intézményeik jelentős veszteségeket szenvedtek a másodlagos jelzálogkölcsön-portfólióikkal szemben, a befektetők bizalma a hitelpiacokon megrendült (CULL – MARTÍNEZ-PERÍA, 2013). Az ezt követő, egész éven át tartó hitel- és likviditási válság 2008 szeptemberében túlsordult, ami a Lehman Brothers már az előzőekben említett csődjével teljesedett ki és nyitott új korszakot, amely a piacok teljes befagyásával indult. A 2007-2008-as válság kirobbanása után az USA kormánya számos intézkedést hozott. Fiskális, illetve monetáris eszközöket egyaránt alkalmazott, melyeket érdemes különválasztani. Bár mindkettővel a gazdaság élénkítése volt a cél, a monetáris politikai intézkedések főként a likviditás-bővítésről szóltak, amelyek leginkább quantitative easing (mennyiségi lazítás) néven terjedtek el a köztudatban. A fiskális politikában pedig három jól megkülönböztethető fázist tartunk számon: elsőként a 2007-2008-as években az ingatlanpiacok, illetve az ingatlan alapú jelzálogkölcsönök bedőlését megakadályozó szabályozást vezettek be, majd 2008-ban több pénzügyi eszköz vásárlását elősegítő válságmegoldást dolgoztak ki, végül 2009-ben fiskális ösztönzőkről rendelkeztek a politikai döntéshozók. Elsőként, George W. Bush amerikai elnök az „Economic Stimulus Act 2008”-cal (gazdaságélénkítő intézkedés) hatalmas összegeket folyósított az amerikai gazdaság számára. Ez többek között az alsó- és a középosztálybeli háztartások adó-visszatérítésekkel való támogatását jelentette, illetve vállalkozásoknak biztosított adókedvezményeket foglalt magában. Ezen intézkedésekkel a gazdaság hanyatlását szerették volna megakadályozni, vagy legalább lelassítani. Ezzel párhuzamo-

san az amerikai jegybank nullára csökkentette az alapkamatokat, likviditásnövelő cézzal (SZABÓ, 2020).

Az Egyesült Államok összetett és változatos pénzügyi szabályozási struktúrával rendelkezik, amely számos szövetségi és állami ügynökségből áll, különböző szereppel, joghatósággal és célokkal. Noha számos kormányzati ügynökség szerepet játszott a pénzügyi válságra adott válaszbán, négy fő szereplő volt: a Szövetségi Lakásfinanszírozási Ügynökség (FHFA), a Szövetségi Betétbiztosítási Társaság (FDIC), a Központi Bank (FED) és a Pénzügyminisztérium (USTD) (BHASKAR – GOAPLAN, 2009).

Központi Bank (FED)

Az Amerikai Egyesült Államok Kongresszus által létrehozott Federal Reserve System, az Egyesült Államok jegybankjának szerepét betöltő központi bank, amely független a fiskális politikától és egyedülként felügyeli és szabályozza az ország bankjait. A központi bankhálózat fő feladata a stabil bankrendszer és az egészséges gazdasági fejlődés megteremtése, befolyásolja az ország pénz-, illetve hitelkínálatát, valamint az Egyesült Államok kormányának egyfajta banki és fiskális ügynökékként szolgál. Amikor a pénzügyi válsághoz hasonló történik, a központi bank feladata, hogy biztosítsa a szükséges forrásokat a pénzügyi intézmények számára, melyek a napi üzleti tevékenységük elvégzéséhez szükségesek, illetve, hogy rendelkezzenek megfelelő likviditással, amelyre az időben történő kifizetésekhez és átutalásokhoz szükségük van (BHASKAR – GOAPLAN, 2009).

2007 augusztusában a piacok pénzügyi feszültségeinek megjelenésekor a Fed 50 bázisponttal csökkentette diszkontrátáját. Ezt a monetáris politika gyors enyhítése követte. Az enyhítés segített a rövid lejáratú hitelek kamatlábainak csökkentésében, ám a hitel- és az értékpapír piacok továbbra is túltelítettek voltak. A Fed hatalmas összeget adott a magánintézményeknek számára a hitelezés normál működésének helyreállítása érdekében (BHASKAR – GOAPLAN, 2009).

Pénzügyminisztérium (USTD)

A Pénzügyminisztérium a kormány végrehajtó testülete, a szövetségi kormány nemzeti kincstára, amelynek feladata a gazdasági jólét megteremtése, és az Egyesült Államok pénzügyi biztonságának szavatolása. A kormány legszélesebb körű intézkedései közé tartozott a Kincstár pénzügyi stabilizációs csomagja, hivatalosan TARP (Troubled Asset Relief Program). Ezt a csomagot főként a nehéz helyzetben lévő, súlyos likviditási problémákkal küzdő bankok számára hozták létre, különösen a jelzáloggal fedezett értékpapírok vásárlását, a fertőzött eszközök kezelését és a tőke biztosítását szolgálták. A segélycsomag célja a pénzügyi szektor megerősítése túl a pénzügyi intézmények feltőkésítése volt (BHASKAR – GOAPLAN, 2009).

Szövetségi Lakásfinanszírozási Ügynökség (FHFA)

Az ügynökség felügyeli a másodlagos jelzálogpiacokat. Az FHFA államosította Amerika két legnagyobb jelzálog-finanszírozóját, a Fannie Mae-t és a Freddie Mac-et. A kormány valójában beruházott a két vállalatba, mellyel átvette az irányítást az igazgatótanácsaik és vezetőségük fölött, korlátozva ezzel tevékenységüket. Ezen intézkedésekkel a kormánynak sikerült megnyugtatni a piaci szereplőket, hogy a Fannie és a Freddie továbbra is rendelkezzenek a szükséges forrásokkal, és továbbra is fontos szerepet játszanak az amerikai jelzálogpiac likviditásának biztosításában (BHASKAR – GOAPLAN, 2009).

Szövetségi Betétbiztosító Társaság (FDIC)

Az Szövetségi Betétbiztosító Társaság a kormány független ügynöksége, amelynek feladata a pénzügyi stabilitás fenntartása betétek biztosításával, pénzügyi intézmények folyamatos vizsgálatával és felügyeletével, valamint a követelések kezelésével. A válság berobbanásakor a jogal-

2009 decemberéig az FDIC betétbiztosítási korlátját 100 000 dollárról 250 000 dollárra emelték, hogy a betétesek és a kisvállalkozások számára biztonságot nyújtsanak. Az FDIC a jogalkotási hatásköre révén ideiglenes „likviditási garanciaprogramot” indított, amely garanciát vállalt a bankok, takarékpénztárak és egyes holdingtársaságok újonnan kibocsátott fedezetlen adósságáért, és biztosította a nem kamatozó betéti tranzakciós számlákat (BHASKAR – GOAPLAN, 2009).

Az USA a körülményekhez képest megfelelően reagált a kialakult válsághelyzetre az ország bankrendszerének gyors rekaptalizációjával. A kormányzat a pénzpiaci bizalom helyreállítása érdekében, valamint a munkahelyek megővésének érdekében kiadásbővítés mellett döntött, abban a reményben, hogy ezzel mihamarabb sikerül az országot az előző évekhez hasonló növekedési pályára állítani (BENCZES – KUTASI, 2009). Az ország a pénzügyi szektorát, bankrendszerét, pénzügyi intézményeit és piaci működését érintő szabályok erősítése felé mozdult el (FARKAS, 2012). Az USA-ban a válságkezelés sikere nagyban múlt az szociális, egészségügyi és környezeti fenntarthatósági alapfeltételek erősítésétől, és azok sikerességétől is. A szabályozási és szabályváltoztatási hullám az Egyesült Államokon kívül globálisan is megjelent. Egyre jobban bizonyosodott, hogy fordulópontra jelentett a 2007-2008-as pénzügyi válság a pénz- és tőkepiacon, illetve a monetáris politikában (BHASKAR – GOAPLAN, 2009).

A koronavírus pandémia és hatása az Egyesült Államokra

A 2009 elején hirtelen megjelent és globálisan gyorsan elterjedt H1N1 influenzavírus kisebb zavart okozott a „pandémia” szó jelentésével és az effajta globálisméretű járványok felismerésével kapcsolatban. A fogalomhoz kapcsolódó modern meghatározások tartalmazzák az olyan kulcsszavakat és kifejezéseket, mint a „széles körben elterjedt és a népesség nagy részét érinti”, a „globálisan”, valamint a „több országban és/vagy kontinensen elterjedt”. Valódi járványok (például influenzajárvány) akkor fordulnak elő, amikor az szinte egyidejűleg terjed az egész világon. Ez valamelyest segít nekünk megérteni a pandémia kifejezést, amely egyfajta gyűjtőfogalom, s mint olyan magában foglalja az influenzajárványt is (MORENS – FOLKERS – FAUCI, 2009). Az influenzajárvány egy új, mutálódott A-influenzavírus globális kitörése, amely nagyban különbözik a jelenlegi és a közelmúltban keringő emberi szezonális A-influenzavírusoktól. Mivel az ilyenkor megjelenő vírus újdonság az emberek számára, nagyon kevesen rendelkeznek immunitással ellene és előfordulhat, hogy az oltás nem áll rendelkezésre széles körben. Az influenza-A vírus jól ismert genetikai változásokra való képességéről, tehát folyamatosan változik, ami ritka esetekben lehetővé teszi, az emberekre nem veszélyes, állati vírusok olyan mutálódását, ami már fertőzővé és hatékonyan terjeszthetővé válik számunkra is (HSIEH et al., 2006). A 20. században három világméretű influenza-járványt tartunk számon: 1918-ban, 1957-ben és 1968-ban, amelyeket H1N1 (spanyolnátha), H2N2 (ázsiai nátha) és H3N2 (Hongkong-i influenza) okozott, utóbbi kettő már a modern virológia korszakában történt, így a tudósok képesek voltak teljesen értelmezni és feltérképezni azokat (*1. táblázat*). Mindegyik különbözött a többitől etiológiai ágensek, epidemiológia és a betegség súlyossága szempontjából. Az 1918-19 közötti influenzajárvány, azaz a „Spanyol nátha” tekinthető az eddigi legsúlyosabbnak, amely 675 000 amerikai és 50-100 millió embert ölt meg világszerte (KILBOURNE, 2006).

A közelmúltban egy új még ismeretlen koronavírus betegség jelent meg, amely gyorsan elterjedt világszerte. Az akkor ideiglenesen 2019-nCoV-nak nevezett vírust először Kínában, Wuhan városában lévő halpiacon azonosították. A kínai közegészségügyi, klinikai és tudományos közösségek gyors reagálása megkönnyítette a betegség felismerését és a fertőzés járványtanának megértését. Azonban a vírus felismerését egyúttal megnehezítette a tény, hogy tüneteiben nagy hasonlóságot mutat a szezonális december és február között tetőző „hétköznapi” influ-

enzához (PERLMAN, 2020). Az azóta már COVID-19-ként ismert vírust a World Health Organization 2020. március 11-én világjárvánnyá hirdette. A legtöbb, a COVID-19 vírussal fertőzött ember enyhe vagy közepes mértékű légúti megbetegedést tapasztal és speciális kezelés nélkül felépül. Az idősebb emberek és főként azok számára, akik egészségügyi problémákkal küzdenek, mint például szív- és érrendszeri betegség, cukorbetegség, krónikus légúti betegség és rák, nagyobb valószínűséggel alakulnak ki súlyos tünetek (WHO, 2020). Az egész világot érintő vírus ellen oltás még nem készült, emberről emberre terjedhet és laboratóriumi vizsgálattal diagnosztizálható. Elsősorban nyálcseppek vagy orrnyálka útján terjedhet, amikor egy fertőzött személy köhög vagy tüsszent. A megelőzés magában foglalja a gyakori kézmosást, a maszk viselését, beteg otthon tartózkodását, illetve közösségekben a 1,5-2 méteres fizikai távolság fenntartását (HOPKINSMEDICINE, 2020).

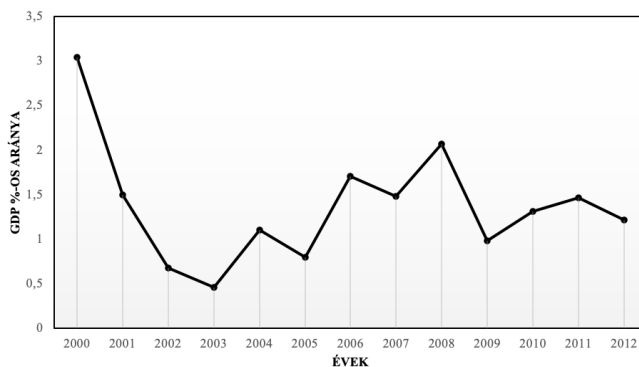
1. táblázat: A 15 legtöbb halálos áldozatot követelő pandémia

Esemény	Kezdet	Vége	Halálozások száma (fő)
1347-1352-es nagy pestisjárvány	1347	1352	75 000 000
Olasz pestis	1623	1632	280 000
Sevilla-i pestis	1647	1652	2 000 000
Londoni pestis	1665	1666	100 000
Marseille-i pestis	1720	1722	100 000
Első ázsiai-európai kolera	1816	1826	100 000
Második ázsiai-európai kolera	1829	1851	100 000
Orosz kolera	1852	1860	1 000 000
Globális influenzajárvány	1889	1890	1 000 000
Hatodik kolera pandémia	1899	1923	800 000
Encephalitis lethargica (agyvelőgyulladás)	1915	1926	1 500 000
Spanyol nátha	1918	1920	100 000 000
Ázsiai nátha	1957	1958	2 000 000
Hong Kong-i nátha	1968	1969	1 000 000
H1N1	2009	2009	203 000

Forrás: Covid Economics, 2020

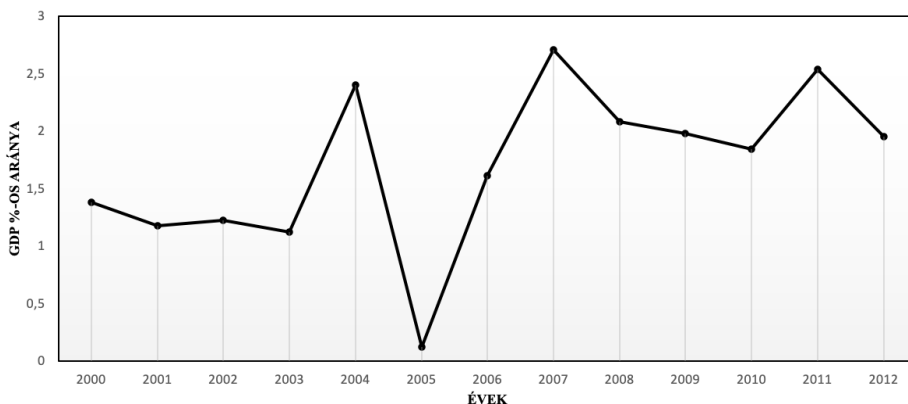
Kevés információ áll rendelkezésre a globális pandémiák közép- és hosszú távú makrogazdasági hatásairól. A közelmúltbeli COVID-19 kitörése azonban sürgetőbbé teszi a valószínű gazdasági visszaesés felmérését. A szorosan összekapcsolt és integrált világban a betegség hatásai túlmutatnak a halálozások és a megbetegedések magas számán. A kínai gazdaság lelassulásával, a termelés megszakításával, a globális ellátási láncok működése megszakadt. A világszerte kínai outputoktól függő vállalatok – méretüktől függetlenül – a termelés visszaesését tapasztalják. Az országok közötti korlátozott szállítás tovább lassította a globális gazdasági tevékenységeket. Továbbá a fogyasztók és a vállalkozások körüli pánik torzította a szokásos fogyasztási szokásokat, és piaci anomáliákat okozott. A globális pénzügyi piacok is reagáltak ezekre a változásokra, és a globális részvényindexek zuhanásnak indultak (BALDWIN – WEDER, 2020). Globális szinten a COVID-19 általi gazdasági sokk súlyosabbnak vélhető a 2008-as pénzügyi válságnál is. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy világszerte befolyásolta az összes pénzügyi piacot, különös tekintettel a részvényárak alakulását, amely jelentősen és folyamatosan csökkent. Az Egyesült Államok gazdasága az év első negyedében az elmúlt több mint egy évtized legsúlyosabb gazdasági visszaesését szenvedte el, az országban is bevezetett koronavírus terjedését lassító intézkedések hatására. A világjárvány hatalmas emberi és gazdasági nehézségeket okoz az Egyesült Államokban és az egész világon. Rengeteg ember veszítette el a munkáját vagy csökkentették a jövedelmét, ennek eredményeként pedig a munkanélküliségi ráták is nagyot nőttek a nagyobb gazdaságokban (SANSA, 2020). Munkavállalók milliói kerültek az ún.

kormány által támogatott munkahely megtartási rendszerekbe, mivel a gazdaság olyan részei, mint például az idegenforgalom vagy a vendéglátás leálltak. A vírus nem csak a kínálatot érinti, hanem az Egyesült Államok egyes ágazataiban a kereslet visszaesése és a bevételek jelentős csökkenése is tapasztalható a gazdaságot érintő hatások miatt. Az emberek kevesebbet vásárolnak bizonyos árukból és szolgáltatásokból, mert félnek a vírusnak való esetleges kitettségétől, illetve kevésbé hajlandók utazni, vagy éttermekben étkezni. Az utazási iparág súlyosan sérült, a légitársaságok csökkentették a járataikat, az ügyfelek pedig sorra mondták le az üzleti utazásait, nyaralásaikat. A vállalatok bezárásra kényszerítésével, a munkavállalók valószínűsíthetően kevesebb pénzt kapnak, mint amire egyébként számítottak volna, és bizonyos esetekben a vállalatok egyáltalán nem is fizetnek. Ennek eredményeként ezeknek a munkavállalóknak kevesebb elköltendő pénzük lesz, ami ismét csökkenti az általános keresletet (AMERICANPROGRESS, 2020). A korlátozások enyhítésével az országok gazdaságai lassan kezdenek talpra állni, azonban az esetleges további hullámok veszélye miatt gazdaságra kifejtett hatásai még megjósolhatatlanok.

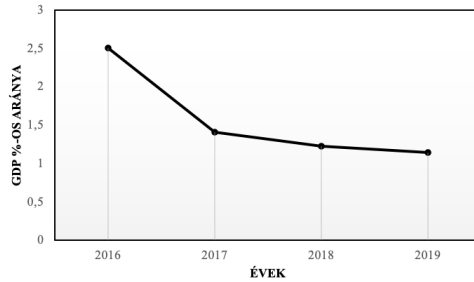
1. ábra: Az Egyesült Államok befelé történő nemzetközi beruházásai a GDP %-os arányára vetítve 2000 és 2012 között

Forrás: unctad.org

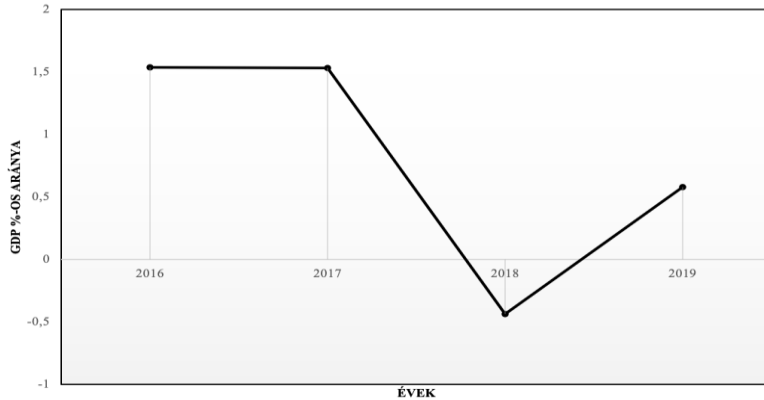
2. ábra: Az Egyesült Államok kifelé történő nemzetközi beruházásai a GDP százalékos arányára vetítve 2000 és 2012 között

Forrás: unctad.org

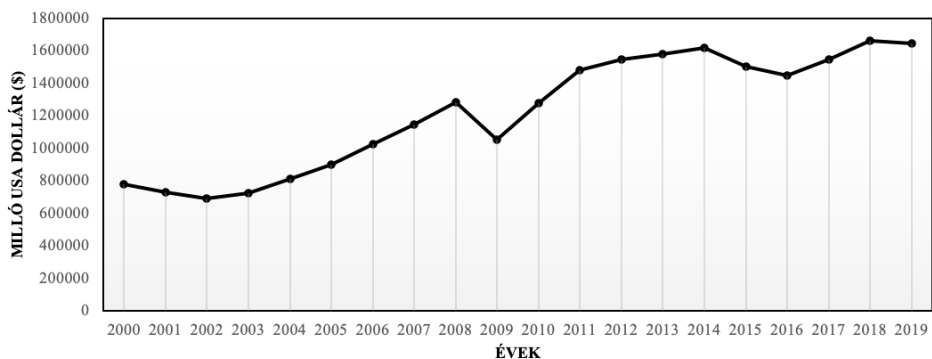
3. ábra: Az Egyesült Államok befelé történő nemzetközi beruházásai a GDP százalékos arányára vetítve 2016 és 2019 között

Forrás: unctad.org

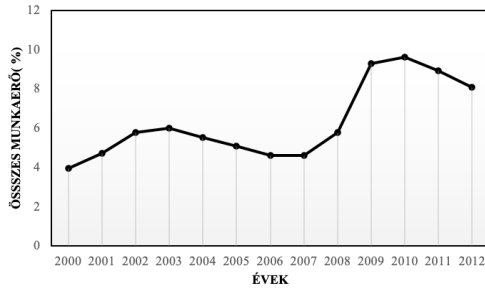
4. ábra: Az Egyesült Államok kifelé történő nemzetközi beruházásai a GDP százalékos arányára vetítve 2016 és 2019 között

Forrás: unctad.org

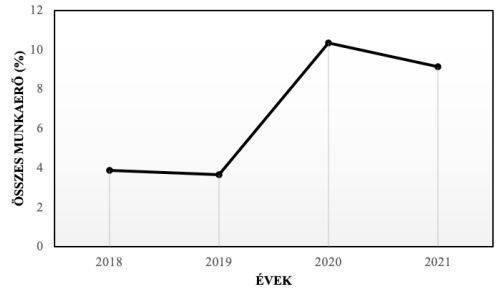
5. ábra: Az Egyesült Államok összes áru kivitele USA dollárban 2000 és 2019 között

Forrás: wto.org

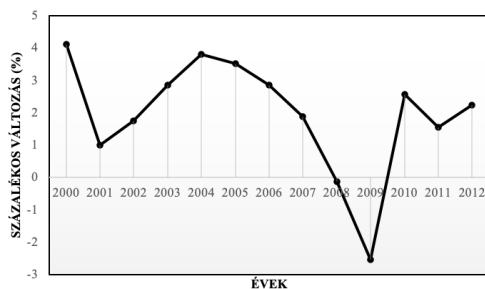
6. ábra: Az Egyesült Államok munkanélküliségi rátája 2000 és 2012 között

Forrás: imf.org

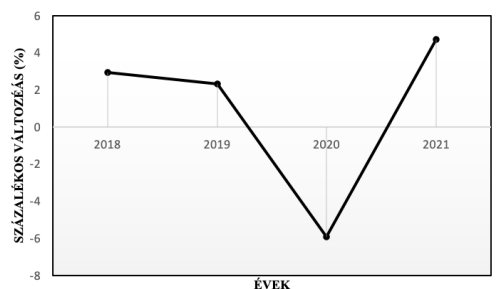
7. ábra: Az Egyesült Államok munkanélküliségi rátája 2018-tól becsléssel a következő időszakokra

Forrás: imf.org

8. ábra: Az Egyesült Államok GDP mutatói 2000 és 2012 között

Forrás: imf.org

9. ábra: Az Egyesült Államok GDP mutatói 2018-tól becsléssel a következő időszakokra

Forrás: imf.org

A fenti ábrák jól érzékeltetik az egyes időszakok jelentős visszaeséseit és mutatják a két válság közötti hasonlóságot. Az Egyesült Államok GDP - mutatóin látható talán a legjobban a válságok időszakainak a visszaesése. Bár eltérő okok miatt, de mindkét alkalommal ugrásszerű csökkenés figyelhető meg az országok bruttó hazai termékében. A nagy hanyatlásra pedig az ugrásszerű növekedés a válasz, ez azonban a COVID-19 tekintetében csupán becslés (8-9. ábra). Hasonlóképpen a munkanélküliséget szemléltető ábrák esetében (6-7. ábra) 2008 után a válság kitörésével az elmúlt évek legmagasabb munkanélküliségi rátája mutatkozik csakúgy, mint az elmúlt években. 12 évvel ezelőtt hatalmas leépítések és csődök járultak hozzá a munkanélküliség megnövekedéséhez, most sincs ez másképp. Rengeteg cég van rákényszerülve jobb esetben csak alkalmazottainak elbocsátására a túlélés érdekében. A 6. ábrán látható, hogy a válságot követő években nőtt majd csak kismértékben csökkent a ráta. A 7. ábrán láthatjuk a 2021-re vonatkozó becslést a munkanélküliségi ráta alakulásának vonatkozásában. A 2008-as válságot követő évben a munkanélküliség nőtt, ebből kifolyólag jogos lehet a kijelentés, hogy a 2021-re vonatkozó becslés optimista.

KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Felmerül a kérdés, hogy vajon a két visszaesés hasonlít-e egymáshoz vagy éppenséggel teljesen különbözik. A válasz nem ilyen egyszerű. Részben hasonlít, azonban valószínűsíthető, hogy a koronavírus okozta gazdasági visszaesés hosszabb távon érezhető lesz a gazdaságokban. Nagyon különbözik a két válság abban, hogy jelen helyzetben a személyek fizikai áramlása is korlá-

tozva volt és van is, ami hosszútávú értéklánc összeomlást okozhat. 2008-ban a világ vezetői összefogtak, és közös válságkezelő stratégiát hirdettek. Nem volt tökéletes, de vitathatatlanul tartalmazott összehangolt költségvetési ösztönzőket és pénzügyi csomagokat. Ma vezetők hasonló probléma előtt állnak. Kiderül, hogy képesek-e hatékonyan kezelni ezt a közös fenyegetést. Ez különösen igaz Európára. Nyilvánvaló, hogy a megfelelő reakciónak koordinálnak kell lennie, nem pedig nemzeti és sajátos stratégiáknak. Az Európai Uniót jelenleg sújtó megosztottságot félre kell tenni, hogy megmutassák az együtt cselekvés akaratát és képességét, valamint szolidaritást tanúsítsanak a fejletlenebb országokkal. Ebben a szakaszban konkrét szolidaritásra és összefogásra van szükség, például maszkok megosztásában, a kórházak megnyitására való felkészülésben más európai országokból érkező betegek számára, ápolónők és orvosok kirendelésére. Az első hullámot látszólag sikeresen leküzdötték az országok, de a vírus még nem tűnt el. Mind a rövidtávú, mind a hosszútávú politikai válaszok fontosak lesznek. Rövid távon a központi bankoknak és a pénztáraknak gondoskodniuk kell arról, hogy a visszaesett gazdaságok továbbra is működőképesek és azok is maradnak, miközben a vírus továbbra is terjed. Annak ellenére, hogy a vírus már idáig is sok életet követelt sok kormány vonakodik az egészségügyi rendszereikbe történő befektetésektől, nem beszélve a kevésbé fejlett országok közegészségügyi rendszereiről, ahonnan sok fertőző betegség származik. A vírus gazdasági hatásai különbséget mutatnak az Egyesült Államokban és az Európai Unióban azonban, ezen különbségek bemutatását jelen tanulmány terjedelemi korlátai nem teszik lehetővé. A szakértők arra figyelmeztettek és figyelmeztetnek továbbra is, hogy az állati eredetű megbetegedések továbbra is fenyegetést jelentenek emberek millióinak életére, ami potenciálisan jelentős zavarokat okozhat az integrált világgazdaságban (BALDWIN – WEDER, 2020).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- (1) ARMINGEON, K. (2012): The Politics of Fiscal Responses to the Crisis of 2008-2009. *Governance*. 25 vol. 4 issue, pp. 543-565. (2) BALDWIN R. – WEDER B. (2020): Economics in the Time of COVID-19. CEPR Press, United Kingdom, 28 p., 45 p. (3) BENCSZES I. – KUTASI G. (2010): Költségvetési pénzügyek. Akadémia Kiadó Zrt., Budapest, 358 p. (4) BHASKAR R. R. – GOAPLAN K. Y. (2009): The Financial Crisis in S, M and L: Three Very Different Countries Respond Similarly. *Regional Economist*. 17 vol. 1 issue, pp. 1-3. (5) COFFEE J. (2009): What Went Wrong? An Initial Inquiry Into the Causes of the 2008 Financial Crisis. *Journal of Corporate Law Studies*. 9 vol. 1 issue, pp. 1-22. (6) CULL R. – MARTÍNEZ-PERÍA, M. (2013): Bank ownership and lending patterns during the 2008-2009 financial crisis: Evidence from Latin America and Eastern Europe. *Journal of Banking & Finance*. 37 vol. 12 issue, pp. 4861-4878. (7) ERKENS D. – HUNG M. – MATOS P. (2012): Corporate governance in the 2007–2008 financial crisis: Evidence from financial institutions worldwide. *Journal of Corporate Finance*. 18 vol. 2 issue, pp. 389-411. (8) FARKA B. (2012): Válság: mérföldkő az európai integrációban? Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar, Szeged, 243 p. (9) FRENCH S. – LEYSHON A. – THRIFT, N. (2009): A very geographical crisis: the making and breaking of the 2007-2008 financial crisis. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*. 2 vol. 2 issue, pp. 287-302. (10) HSIEH C.Y. – WU Z.T. – LIU P.D. – SHAO L.P. – CHANG Y.L. – LU Y.C. – LEE Y.C. – HUANG Y.F. – HUANG M.L. (2006): Influenza Pandemics: Past, Present and Future. *Journal of the Formosan Medical Association*. 105 vol. 1 issue, pp. 1-6. (11) JORDÁ O. – SINGH S.R. – TAYLOR A.M. (2020): Covid Economics. Veted and Real-Time Papers. CEPR Press. 1 vol. 1 issue, pp. 3 (12) KILBOURNE D.E. (2006): Influenza Pandemics of the 20th Century. *Emerging Infectious Diseases*. 12 vol. 1 issue, pp.9-14. (13) KIRÁLY J. – NAGY M. – SZABÓ E.V. (2008): Egy különleges eseménysorozat elemzése – a másodrendű jelzőloghitel-piaci válság és (hazai) következményei. *Közgazdasági Szemle*. 55. évf. pp. 615-616. (14) LEWIS V. – KAY K. – KELSO C. – LARSON J. (2010): Was the 2008 Financial Crisis Caused by a Lack of Corporate Ethics? *Global Journal of Business Research*. 4 vol. 1 issue, pp.77-84. (15) LUCHTENBERG K. – VU Q. (2015): The 2008 financial crisis: Stock market contagion and its determinants. *Research in International Business and Finance*. 33 vol. pp. 178-203. (16) MORENS D. – FOLKERS G. – FAUCI A. (2009): What Is a Pandemic?. *The Journal of Infectious Diseases*. 200 vol. 7 issue, pp.1018-1021. (17) PERLMAN S. (2020): Another Decade, Another Coronavirus. *New England Journal of Medicine*. 382 vol. 8 issue, pp. 760-762.

- (18) ROSEA. K. – SPIEGEL M.M. (2012): Cross-country causes and consequences of the 2008 crisis: Early warning. Japan and the World Economy. 24. vol. 1 issue, pp. 1-16. (19) SANSA N.A. (2020): The Impact of the COVID-19 on the Financial Markets: Evidence from China and USA. Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities. 2. vol. 2 issue, pp. 30. (20) SZABÓ J. (2020): Az USA gazdasági intervenciói a közelmúltból és jelenleg, https://vilaggazdasagi.blog.hu/2020/04/06/az_usa_gazdasagi_intervencioi_a_kozelmultbol_es_jelenleg (letöltve: 2020.06.30.) (21) <https://www.americanprogress.org/issues/economy/news/2020/03/06/481394/economic-impact-coronavirus-united-states-possible-economic-policy-responses/> (letöltve: 2020.08.21.) (22) <https://www.historyextra.com/period/modern/financial-crisis-crash-explained-facts-causes/> (letöltve: 2020.06.30.) (23) <https://www.hopkinsmedicine.org/health/conditions-and-diseases/coronavirus> (letöltve: 2020.08.19.) (24) <https://www.intheblack.com/articles/2015/07/07/6-economists-who-predicted-the-global-financial-crisis-and-why-we-should-listen-to-them-from-now-on> (letöltve: 2020.06.30.) (25) <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen> (letöltve: 2020. 08.19.)

SZERZŐ:

Ács Boglárka

Nemzetközi gazdálkodás BSc szakos hallgató
Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
bogiacs14@gmail.com

*A publikáció az EFOP-3.6.3-VEKOP-16-2017-00007 azonosító számú
„Tehetségből fiatal kutató” – A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban c.
projekt támogatásával valósult meg.*